

[DOI:10.26104/NNTIK.2023.64.21.064](https://doi.org/10.26104/NNTIK.2023.64.21.064)

Исмаилова Р.У.

ЭГЕМЕНДИК ЖЫЛДАРЫНДАГЫ КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫНЫН
КӨРКӨМ КОТОРМОЛОРУ

Исмаилова Р.У.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПЕРЕВОДЫ КЫРГЫЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

R. Ismailova

LITERARY TRANSLATIONS OF KYRGYZ LITERATURE
DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

УДК: 82

Кыргызстандагы саясий абалдын туруксуздугу, бийликтин тез-тез алмашышы, коомчулуктун бүт катмарындагы жемкорлуктун болуп көрбөгөндөй араанынын ачылышы, экономикалык кудуретсиздик, тышкы карыздардын өсүшү, ички жана тышкы миграциянын күч алышы дагы көптөгөн субъективдүү-объективдүү факторлордон улам илим-билимге, маданиятка көңүл буруу иш жүзүндө эмес, ооз жүзүндө бөлүндү. Ушул абалдан пайдаланган шылуундар, китеп чыгарып акча жасаган, аты-жыты белгисиз калемгерлер жайнап чыкты. Базар экономикасынын жагдайына шылтоолоп, массалык адабияттын күнү тууду. Окууга жеңил, кызыктуу сюжеттин артынан түшүп, мелодрамалык негиздеги чакан китептер, сүйүү романдары, детектив, криминал, триллер, вестерн жана башка жанрдагы чыгармалар чыкты. Азыркы учурдун талабына ылайык, дүйнөлүк интеграциянын таасиринен улам дүйнөлүк адабият ты түпнускадан которгон жааштар өсүп келе жатат. Жалпы адамзат баалуулугу орток баалуулук катары кабылданары анык. Биздин адабият ошол зарылчылыкка кечирээк келди. Анткени, кыргыз адабиятын дүйнө тилдерине которуунун калыпка салынган системсы таптакыр кыйрады. 1990-жылдан тартып, 2000-жылга чейинки мезгилди кыргыз тилиндеги чыгармаларды которуунун сенек мезгили деп атоого болот.

Негизги сөздөр: базар экономикасы, саясий-экономикалык, социалдык, коомдук аң-сезим, субъективдүү фактор,, объективдүү фактор, массалык адабият, улуттук адабият.

Ввиду нестабильности политической ситуации в Кыргызстане, частой смены руководства, открытия беспрецедентного уровня коррупции во всех слоях общества, экономической несостоятельности, роста внешних долгов, увеличения внутренней и внешней миграции и многих других другие субъективные и объективные факторы, на науку и культуру обращать внимание нецелесообразно, разделяется устно. Мошенников, воспользовавшихся этой ситуацией, анонимных писателей, зарабатывавших на издании книг, появилось в изобилии. Под предлогом ситуации рыночной экономики родился день массовой литературы. По легко читаемому, интересному сюжету были изданы короткие книги на основе мелодрам, любовных романов, детективов, криминалов, триллеров, вестернов и других жанров. Согласно требованиям настоящего времени, благодаря влиянию глобальной интеграции, растет молодежь, переводящая мировую литературу с оригинала. По-настоящему, что общечеловеческие ценности воспринимаются как общие ценности. Наша литература поздно осознала эту потребность. Ведь сложившаяся система перевода кыргызской литературы на мировые языки полностью рухнула. Период с 1990 по 2000 годы можно назвать периодом бума переводов

кыргызских произведений.

Ключевые слова: рыночная экономика, политико-экономический, социальный, общественное сознание, субъективный фактор, объективный фактор, массовая литература, национальная литература.

Due to the instability of the political situation in Kyrgyzstan, frequent changes of leadership, the discovery of an unprecedented level of corruption in all layers of society, economic insolvency, growing external debts, increasing internal and external migration and many other subjective and objective factors, it is inappropriate to pay attention to science and culture., shared orally. Fraudsters who took advantage of this situation, anonymous writers who made money by publishing books, appeared in abundance. Under the pretext of the market economy situation, the day of mass literature was born. Based on easy-to-read, interesting plots, short books were published based on melodramas, romance novels, detective stories, crimes, thrillers, westerns and other genres. According to the requirements of the present time, thanks to the influence of global integration, young people are growing, translating world literature from the original. It is clear that universal human values are perceived as common values. Our literature realized this need late. After all, the existing system of translating Kyrgyz literature into world languages has completely collapsed. The period from 1990 to 2000 can be called a period of boom in translations of Kyrgyz works.

Key words: market economy, political-economic, social, public consciousness, subjective factor, objective factor, mass literature, national literature.

Эгемендүүлүктөн кийинки жылдардагы (1990-жылдардан берки) тарыхчылар, саясий серепчилер мүнөздөгөндөй, сенек мезгил дейбизби же, өткөөл мезгил дейбизби, айтор саясий өңүттөн алганда, базар экономикасынын мезгилине көз чаптырсак, искусство, маданият, адабият маселесине баш ооруткандар чанда кезигет (таптакыр көңүл бурулбаган мезгилдер өтү), көбүнесе массалык маалымат каражаттарынын бардык булактарында саясий, саясий-экономикалык, социалдык маселелер көңүл чордонунда болду. Анткени, кыргыз журту Кыргыз Республикасынын саясий турмушундагы коомдук формациянын (XIX кылымдын аягы, XX кылымдын башында феодализмден социализмге) алмашуусу, бир коомдук түзүлүштөн экинчи коомдук түзүлүшкө секирик (XX кылымдын орто ченинде социализмден эгемендүүлүккө) жасалган чукул бурулуштар, өзгөрүүлөр коомдук аң-сезимге өз таасирин тийгизди, коомдук мамилелерди

таптакыр өзгөрттү.

1990-жылдын 30-августу Кыргызстандын Эгемендүү мамлекет катары таанылган тарыхый жыл. Он беш республиканын союзу, бир кездеги кубаттуу СССРдин ыдыраганынан кийинки өлкөдөгү коомдук-саясий, экономикалык абал курч бойдон калган. Деңизде кайда сүзөрүн билбеген, багытын жоготкон кайыктай кандай жол менен өнүгүүнүн нугун таппай, алды-артына карап алдастап, ар кайсы мамлекеттин өнүгүү моделине кызыкты. Экономикалык каатчылык, жокчулук, ички жана тышкы миграциянын күч алышы, мурдагы союздан калган жалпы элдик мүлктөрдүн адилетсиз бөлүнүшү, колхоз-совхоздордун жоюлушу, жер үлүштөрүнүн айрыкча сугат жерлердин чак-челекей таркатылышы, стратегиялык багыттагы кубаттуу завод-фабрика, ири өндүрүштүк ишканалардын текейден арзан баага жең учунан сатылышы, жемкорлуктун сүлүк курттай коомдун бардык тармактарына жайылышы, кыскасын айтканда, социалдык-саясий абалдын туруксуздугунан, карапайым элдин күнүмдүк турмушунда кара курсакты тойгузуу, жумушчу орун жана башка бир катар социалдык көйгөйлүү маселеге айланганынан илим-билим алуу, руханий азык, улуттук-духтук, нарк-насилдин баалуулуктары жөнүндө сөз болбоду. Интеллигенция өкүлдөрү: айрыкча мугалимдер, врачтар, инженер, илим жаатындагылар жана башка техникалык кызматкерлер, коомчулуктун дээрлик көпчүлүгү, илимдин кишилери да жокчулук, жетишпестиктин айынан кандидат, доцент, докторлук дипломдорун сандыкка салып, соода-сатыкка чыкканга аргасыз болду.

1990-жылдан баштап, Кыргызстанды экс-президент А. Акаев башкарды. 2005-жылы 24-мартта үйбүлөлүк, авторитардык коррупциялык бийликке каршы чыккан элдик толкундоолордун натыйжасында Акаевдин бийлиги кулатылды. 2005-жылдан тартып, 2010-жылга чейин мамлекет башында турган экс-президент К. Бакиев ошол жылдын 7-15-апрелинде оппозиция тарабынан тактыдан куулган. Учурда Белоруссияда саясий эмиграцияда жүрөт. 2010-жылдын 7-апрелинен июль айына чейин Убактылуу Өкмөттүн башында экс-президент Р. Отунбаева турган. 2011-жылдын 1-декабрынан 2017-ж. 24-ноябрына чейин Кыргыз Республикасынын экс-президенти А. Атамбаев болду. 2017-жылдын 24-ноябрынан 2020-жылдын 15-октябрына чейин экс-президент С. Жээнбеков мамлекет башкарган.

2021-жылдын 28-январында бийлик башына С. Жапаров келди. Кыргызстандагы саясий абалдын туруксуздугу, бийликтин тез-тез алмашышы, коомчулуктун бүт катмарындагы жемкорлуктун болуп көрбөгөндөй араанынын ачылышы, экономикалык кудуретсиздик, тышкы карыздардын өсүшү, ички жана тышкы миграциянын күч алышы дагы көптөгөн

субъективдүү жана объективдүү факторлордон улам илим-билимге, маданиятка көңүл буруу иш жүзүндө эмес, ооз жүзүндө бөлүндү. Президенттик аппаратта, Жогорку Кеңештин жыйынында, тиешелүү министрликте азын-оолак сөз болгону менен түп-тамырынан өзгөртө турган, жаңычыл багыттагы иш-чаралар, кардиналдуу реформа болбоду, акын-жазуучулардын китептерин басмадан чыгарууга (айрым бир кадыр-барктуу, таанымал калемгерлердин мааракесине карата эле болбосо...) турмуш шартына карап, материалдык жана моралдык колдоолор көрсөтүлбөдү. Натыйжада көркөм чыгармаларга окурмандарды кызыктыруу, окурман менен калемгерлердин байланышын чыңдоо, жаш талапкерлердин талантын колдоо максатындагы ыр кечелер, конкурстар, адабий таймаш, фестивалдар өткөрүлбөдү, жаңы китептер жөнүндө жарнамалардын жоктугу, китеп бизнесинин кирешесиздигинен адабият деген айдың элден алыстап кетти. Элдин талабына жооп бере турган чыгармалардын жоктугу да кошумча болду. Адабияттын арабөк абалына кол сунган меценанттар, демөөрчүлөр чыкпады.

Мына ошол жылдар аралыгында Кыргызстан жазуучулар союзунун мүчөлөрүнүн арасындагы пикир келишпестиктен, биримдиктин жоктугунан союздун мүчөлөрү эки тарапка бөлүнүп жүрүштү. Китеп басып чыгарган басмаканалар менчикке өтүп, мамлекет тарабынан акын-жазуучулардын китептери айрым аттуу-баштууларына гана аз-маз колдоо көрсөтсө, дээрлик көпчүлүгү өз каражатына чыгарганга аргасыз болушту.

Ушул абалдан пайдаланган шылундар, китеп чыгарып акча жасаган, аты-жыты белгисиз калемгерлер жайнап чыкты. Базар экономикасынын жагдайына шылтоолоп, массалык адабияттын күнү тууду. Окууга жеңил, кызыктуу сюжетинин артынан түшүп, мелодрамалык негиздеги чакан китептер, сүйүү романдары, детектив, криминал, триллер, вестерн жана башка жанрдагы чыгармалар чыкты. Партиялык активдер, мурунку доордогу компартиянын биринчи катчылары, колхоз-совхоз башкармалары, райком, райисполком, партком, завхоз болуп иштегендер кыскасы, партнаменкулатуранын «көрүнүктүү өкүлдөрү» өздөрү жөнүндө «апендинин кызындай мактаган» эскерүү-мемуараларды чыгарышты. Китептин идеялык-тарбиялык мааниси, максаты жөнүндө эмес, канча нускада чыкканы, сатылганы, канча пайда көргөнгө кызыгуу күч алды.

Ал эми көркөм адабий китептердин, көркөм котормолордун бар же жок экени унутта калды. Айрым бир акын-жазуучулардын аз нускадагы чыгармаларын эске албаганда, өткөн отуз жылдан ашыгыраак мезгил улуттук адабият үчүн сенек мезгил болду.

Совет доорунда кыргызчага көбүнесе орус тили аркылуу которуу өнүккөн, түпнускадан адегенде орусчага оодарылып, андан соң кыргыз тилине которулган. Ошондуктан чыгарманын түпнускасы кандай

жазылган, ал эми котормосу кандай чыкканын салыштырууга (окурманга) мүмкүн болбогон. Котормонун дээрлик басымдуу бөлүгү орус тилинен которулган. Боордош тилдер; казак, өзбек, тажик, уйгур, башкыр жана башка тилдерден которулган чыгармалар аз, чанда кезигет. Маселен, акын, жазуучу жана таланттуу котормочу Салижан Жигитов Мустай Каримдин, Назым Хикметтин поэзиясын түпнускасынан түзмө-түз, түрк тилинен которгон. Улут адабиятында бир эле чыгарма нече жолу ар кайсы авторлор тарабынан которулган поэзия жана прозалык чыгармалар көп, учурда ошол чыгармаларды түпнускасы кайсы тилде жазылса, ошол тилден түз которгон заманбап котормочулар бар. Мунун өзү котормочуга түпнускадагы көркөмдүк деңгээлди, ыр түзүлүшүн, муундардын айкалышын, тыбыштык өзгөчөлүгүн, сөздөрдү колдонуу, кайталоолор, кыскасы симметриялык бүтүндүктү андоого жардам берет. Адабий процессте котормо иши дароо эле колго алынып, жемиштүү болгон деген ойду айткандан алыспыз. Көркөм котормо менен алпурушкан акын-котормочу, акын-жазуучулардын, кесипкөй котормочулардын дээрлик көпчүлүгү улуттук адабиятты түптөөгө, калыптандырууга жана өнүктүрүүгө салыш кошушкан кыргыздын туңгуч акын-жазуучулары, интеллигенциясы болсо, учурдагы котормонун авторлору чет жерлерде отурукташып, англис, немец, француз, италян, корей, кытай тилдерин өздөштүрүп алышкан, ошол тилде сүйлөп, пикир алышкан, жаза билген, ар кайсы кесиптин ээлери, көпчүлүгүн адабият тармагында иштегендер деп айтууга болбойт. Чыныгы кесипкөй котормочулар атайын даярдыктан өткөндөн кийин, көп жылдык тажрыйба топтоп, ошонун негизинде котормочу катары таанылганын совет мезгилинин тажрыйбасынан улам жакшы билебиз. Кеп оролу келип калганда, котормочу Е. Николаевдин макаласындагы мындай абзацы эске түшөт. «Странное это занятие – перевод. Однако Лютер сказал со вздохом «Эх, переводом способен заниматься не каждый, как это думают святоши. Для этого нужно иметь верное, усердное, благовеющее, отзывчивое, опытное, обученное, чувствительное и доброе сердце»» [1, 10-б.].

Азыркы учурдун талабына ылайык, дүйнөлүк интеграциянын таасиринен улам дүйнөлүк адабиятты түпнускадан которгон жаштар өсүп келатат. Жалпы адамзат баалуулугу орток баалуулук катары кабылданары анык. Биздин адабият ошол зарылчылыкка кечирээк келди. Анткени, кыргыз адабиятын дүйнө тилдерине которуунун калыпка салынган системсы таптакыр кыйрады. 1990-жылдан тартып, 2000-жылга чейинки мезгилди кыргыз тилиндеги чыгармаларды которуунун сенек мезгили деп атоого болот. 2014-жылы акын жана котормочу Мукан Асаналиев А.Осмоновдун чыгармаларын англис тилине которду, Дж.Г. Байрондун поэзиясын ортомчусуз түпнускадан

оодарып, «Британия кайрыктары» деген ат менен жарыялады. Ушул эле жылы 20 өлкөнүн акын-жазуучуларынын ичинен эл аралык адабият сынагына катышкан жазуучу К. Акматовдун «Архат», акын Б. Арстанбекованын «Курманжан датка» поэмасы англис тилине которулду, аталган поэманын филология илимдеринин доктору, профессор З. Караеванын котормосу Англиянын «Hertfordshire Press» басманынан 2021-жылы жарыкка чыккан. Эл аралык адабият форумдары өткөргөн конкурстар жемиштүү болгонун белгилөөгө тийишпиз. Мунун бир мисалына 2012-жылы жазуучу С. Раевдин «Курманжан датка» драмасын МУКтун профессору З. Караева кыргызчадан англис тилине которуп, баш байгеге ээ болгон. Дүйнөлүк классиктердин бири М. Твен баш болгон дөө-шаарлардын чыгармаларын чет тилдерден эне тилибизге түз которуу ишин колго алган Турусбек Мадылбайдын Рэй Брэдберинин «Каакым ширеси», М.Твендин «Том Сойери» менен «Хеклберри Финндин жоруктары» деген котормолору окурман журтунун сүйүктүү чыгармаларына айланды. Автор «Азаттык» радиосуна [2] берген маегинде мурдагы Исаковдун котормосунда «Том Сойерде» эки-үч бап, ал эми «Хеклберри Финндин жоруктарында» беш-алты бап жетишпегенин айткан. Түпнускасындагы сөздөрдүн туура эмес которулганын да белгилеген.

«Кыргызстандын ичиндеги элдердин тилинен чыгармаларды которуу, улуттар аралык достукту, ынтымакты чыңдоого өбөлгө болгон «Кыргызстан элдеринин жомоктору» сериясынын жарыкка чыгышы башка улуттар, этностордун маданиятын, тарыхын, үрп-адаттын, каада-салттарын билүүгө түрткү берет.

Башка тилдерден которулган жаңы котормолор 2017-2018-жылдардан башталып, 2020-жылдары бир азга активдешти. Муну республикалык «РухЭш» сайтынан [3], «Жаңы Ала-Тоо» журналынан (ээси «Турар» басмаканасы) жана Кыргызстан жазуучулар союзунун «Адабият» сайтынан баамдаса болот. Мурда союз кезинде жазуучулар жана басмакананын редколлегиясындагы жооптуу үч-төрт кишинин колунан өтүп, мамлекеттик басмакананын планына киргизилсе, учурда котормочу менен редактор экөөнүн редакциясынан кийин сайтка коюлат же журналга басууга берилет. Жалпы окурмандардын сынына коюлат. Союз кезиндеги үч-төрт кишиге берилген жоопкерчиликтин артында советтик цензура жок деп айтууга болбойт. Дж. Лондондун «Мартин Иден» романын, Л. Толстойдун «Хаджимурат» повестинин түпнускасынан жана котормосундагы советтик цензурага туура келбеген орус шовинизми жөнүндөгү абзацтар, эпизоддор кыскартылып калганы адабият тарыхынан белгилүү. «Совет адабиятында эркиндик болгон эмес. Бирин-экин гана Чыңгыз Айтматов, Расул Гамзатов өңдүү саналуу эле калемгерлер чыгармачылык эркиндикти колдоно албаса, жазуучулардын басымдуу көпчүлүгү совет

өкмөтүнө кызмат кылып келишкен» [3] - дейт, жазуучу О. Шакир.

Мурдагыдай саналуу кишилердин колунан өткөн жагдайды өрнөк катары кабылдоого болбойт. Учурда мурдагыдай үч-төрт же андан көп кишиге каратыш үчүн аларга төлөнө турган эмгек акы жок, атайын адабий институт, клубдар да иштебейт. Ошондуктан, жогорудагы сайттын редакторлору белгилегендей, көркөм котормонун сапатын караган редколлегия жана котормо сынынын алсыздыгы бир канча субъективдүү жана объективдүү факторлорго байланышат.

Ал эми котормо сынынын учурдагы абалы канааттандырарлык деп айтууга болбойт. Түпнускадан которулган котормолорду анализдөөдө жана сын айтууга жергиликтүү адабиятчылар, котормочулар азырынча даяр эмес. Анткени, котормого сын жазуу үчүн экөөнү тең катар коюп, салыштыруу үчүн адабиятчылар, сынчылардан чет тилдерин билгендер аз. Кыргыз кыртышына ылайык кыргызчаланган тексттердин маани-мазмунуна, идеясына, көркөмдүк жагына жана тилдик өзгөчөлүгүнө басым коюшат. Ал эми орус тили орток тил катары пайдаланып жатканы талашсыз.

Эгемендик жылдардагы 2010-2015-жылдарда жарык көргөн кыргыз адабиятындагы көркөм котормолор да өзүнчө сөз кылууга арзыйт. Сырткы миграциянын айынан жана чет элге барып, окуп- эмгектенип жатышкан кыргыз жаштарынын ичинен көркөм котормо менен олуттуу иштеген адистер: англис, немец, француз, жапон, чех, кытай жана башка бир нече, орус жана башка түрк тилдеринен түзмө-түз которгон котормочулардун котормолорун социалдык тармактардан окуп жүрөбүз.

Учурда мурункудай орус же башка боордош тилдерден эмес, немец, англис, кытай, француз, жапон тилдеринен түзмө-түз түпнускадан которгон котормочулар бар. Бул жагдайдан алганда, илимий-технологиялык прогресстин өсүп-өнүгүшүнөн, санариптештирүүнүн ыкчамдыгынан, жыл өткөн сайын тил үйрөнүүнүн усулдарынын өркүндөп баратканынан көркөм котормонун да сан-сапаты, деңгээли канчалык даражада өсүп-өнгөнү жалпыга кызык деп эсептейбиз. Кыргыздын көркөм адабият, котормо өнөрү менен алпурушкан кыз-уландары, жаштары дүйнөнүн төрт тарабында, ар кайсы мамлекеттерде билим алып, жашап-иштеп, ар түрдүү тилдеги көркөм адабий чыгармаларды которуп, социалдык тармактарга жарыялап, китептерди басып чыгарууда.

Республикада ай сайын чыгып турчу «Ала-Тоо», «Чалкан» журналы, «Кыргызстан маданияты» жумалыгы чыкпай калды. Китептер мурдагыдай мамлекет-

тик басмакананын пландын негизинде, үч-төрт редактордун колунан өтүп, талкууга коюлбай эле кимдин колунда каражаты болсо, ошолор китеп чыгарышты. Менчик басмадан чыккан китептердин дээрлик көпчүлүгүн массалык адабияттар түзөт. Көбүнчө мотивация берген, акчаны кантип таап, кандайча байыш керек, товарды сатуу, кардалды канткенде кызыктырыш керек, жарнамалоонун түрлөрү өндүү ар кайсы мазмундагы чет өлкөлүк бестселлер («бестселлер» - англис сөзүнөн, «баарынан жакшы сатылган» же «өтүмдүү китеп» дегенди түшүндүрөт) - котормолор басымдуулук кылды. Мисалы: 1. «Бай ата, кедей ата» (автору Кийосаки Р., Кыргызчага которгон Б. Солпиев, 2012); 2. «Акча агымынын квадранты: каржы эркиндигине жетүүдөгү бай атанын жетекчилиги» (Кыргызчага которгон Б. Солпиев, 2013); 3. «Мен жана акча» (автору Давлатов С., кыргызчага которгондор Каримов М., Куватов Э. 2012); 4. «Алгоритм жана ийгиликтин 21 сыры» (автору Трейси Б., кыргызчага которгон А. Абыкеев, 2018.); 5. «Келишим түзүү чеберчилиги» (автору Трейси Б., кыргызчага которгон Сапаева О. 2022), 6. «Өзүңө болгон ишенимдин күчү» (автору Трейси Б., кыргызчага которгон Сапаева О. 2022) жана башка бир нече китептер таржымаланган.

Ал эми өткөн жылдар аралыгында Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармасы тарабынан редакцияланган Ислам дини боюнча бир топ жаңы китептер которулду. Мисалы: 2001-жылы «Курани Карим» (каторгон Мансур А.); 2006-жылы «Ыйык Куран маанилеринин кыргызча котормосу менен» (каторгондор Исмаилов А., Абдылдаев Д., Доолов С., Гавай С.); 2012-жылы «Хидаятуль Куран» (каторгон Токтомушев М.); 2014-жылы «Куттуу Куран кыргызча мааниси» (каторгон Алымбеков Н.); 2021-жылы «Төрт фалифадан насаат» (каторгон, түзгөн Асанов С.); 2020-жылы Йуже А: «Пайгамбарыбыздын бир күнү (саллаллаху алейхи ва саллам)» (каторгон Идирисов С.); 2010-жылы Имам Мухийи-д-дин Абу Закария Бин Шариф Ан-НАВАВИ (өмүрү: 631-676-хижр, жыл, Момундардын бакчасы II) (каторгон Гавай С.); 2019-жылы Аид ал-Карний «Бакыттын сырын ачтым» (каторгондор Сейитбеков А., Шермухаммед уулу А.) жана башка бир топ хадистер, Мухаммад пайгамбарыбыздын өмүр-тагдырына арналган илимий-публицистикалык басылмалар жарык көргөн.

2008-ж. «Агым» гезитине «Дүйнөлүк поэзиянын антологиясынын» эки томдук кыргызча котормосу жөнүндө эки ача, кайчылаш пикирлер «Генийлер да кеп жейт» деген рубрикада жарыяланат. Адабиятчы, илимпоз Р. Садыкованын котормочу Э. Турсуновдун

«Евгений Онегин» романына, Пушкинге жана Пушкиндин дооруна карата илимий негизде мамиле жасанын «Кооз шумпай арбап паананан, колго түштү ууз жаш денең... [4] деген макаласында белгилесе, жазуучу О. Шакир «Эки котормочудан башкаларга, эмнеге С. Жусуев, С. Жигитов, С. Акматбекова, С. Тургунбаев, А. Рыскулов, А. Токтогулов, А. Токтомушев, К. Урманбетовдордун эмгегине көңүл бурулбады? деп, нааразылана «Эл баатыры, Эл акындары – адабияттагы эрке талтандык эмес» [5] аттуу макаласында котормолордогу айрым ырлардагы алешемдикке жана кемчиликтерге токтолот.

Адабияттар:

1. Поэтика перевода. / Сборник статей. – Москва: Радуга, 1988. – 238 с.
2. Туйгунова С. Маектеши Мадылбай Т. («Тоталитаризмдин табияты - таңуулоо», 2023, 17-май).
3. Шакир О. Көркөм котормо жөнүндө маск. 2023.19.02.2023. / «РухЭш» (www.ruhesh.kg).
4. Сыдыкова Р. «Кооз шумпай арбап паананан, колго түштү ууз жаш денең... / «Агым». - 2008. №74 (12-декабрь). - 20-б. / Дүйнөлүк поэзиянын антологиясынын эки томдук кыргызча котормосу жөнүндө.
5. Шакир О. Эл баатыры, Эл акындары - адабияттагы эрке талтандык эмес. / Агым. - 2008. - №70 (21-ноябрь). 18-б.